

**Historien om det afgørende hyrdebrev i 1943:
Modig og rolig biskop blev ikke en helt ved et tilfælde.
Folkene bag dokumentarfilmen "Hyrdebrevet" om Hans Fuglsang-Damgaard
vil give et samlet billede af,
hvordan den modige københavnske biskop for 80 år siden
kunne stå op imod den tyske overmagt for at redde de danske jøder.
Han var aktivist i diplomatkæder, siger de**

Benjamin Krasnik

Journalist

Casper Høyberg, til venstre, og Ulrik Gutkin har lavet filmen "Hyrdebrevet" om biskop Hans Fuglsang-Damgaard.

Her ses de i deres studie på Halmtorvet i København. I baggrunden på væggen er plakaten fra deres film.

"Det begyndte med, at Bent Lexner ringede til mig," siger Casper Høyberg.

Ja, for hvorfor går man i gang med at lave en film om en for længst afdød biskop, som måske ikke var kendt for at være karismatisk, i hvert fald ikke på samme måde, som andre hovedfigurer fra besættelsestiden?

For den tidligere overrabbiner Bent Lexner var der ikke så meget tvivl om svaret på det. Han har nemlig længe været optaget af netop denne biskops betydning for redningen af de danske jøder i oktober 1943.

"Han ringede og sagde, at der altså er noget med hans historie, som du burde lave noget om. Så tog vi et møde om det," fortæller instruktør og fotograf Casper Høyberg videre.

Det viste sig også for de mindre indviede i biskop Hans Fuglsang-Damgaards (1890-1979) bedrifter, at der var noget at videreformidle som dokumentarfilm, fortæller Casper Høyberg fra sin stol i hans og producer og co-instruktør Ulrik Gutkins kontor og klipperum i Kødbyen i København.

På væggen bag dem er der plakater i gullig farve og med et stort billede af hovedpersonen i sort klæderagt. Lexners henvendelse og idé er blevet til en dokumentarfilm om biskoppen over København, "Hyrdebrevet - biskoppens kamp mod nazismen", som vises onsdag aften på DR og altså i de dage, hvor over 7000 personer for 80 år siden flygtede over Øresund væk fra nazisternes forfølgelser.

Knap 500 nåede ikke så langt og endte i den tyske kz-lejr Theresienstadt. At det ikke var flere, havde Hans Fuglsang-Damgaard en rolle i. Og 70 år senere, i 2018, sad Bent Lexner med en følelse af, at en hovedfigur fra det kapitel af danmarkshistorien ikke havde fået nok opmærksomhed. Og af mange grunde, som ikke kun har med det brev at gøre, som filmen har fået navn efter - nemlig det hyrdebrev, som Fuglsang-Damgaard underskrev, og som blev sendt til de danske biskopper til oplæsning i kirkerne med påmindelsen om "den kristne Kirkes Pligt" til at protestere imod forfølgelsen af de jødiske medborgere.

"Vi havde hørt om biskoppen og hyrdebrevet. Det er jo kendt af mange," siger Ulrik Gutkin, der er producer og co-instruktør på filmen. På skrivebordet står kameraer, og reolen er fyldt med mapper, kasser og bøger. De to står bag selskabet Copenhagen Film Company og har lavet flere historiske dokumentarfilm, heriblandt "Hitlers tyske flygtninge".

"Men," fortsætter Gutkin, "det hele er jo lang tid siden efterhånden. Det var måske ikke, fordi det umiddelbart var en oplagt film at lave, syntes vi, og materialet er heller ikke lige nemt at lave billeder til. Men jo mere, vi hørte og læste og opdagede, jo mere åbnede der sig den her historie om et utroligt menneske, som tog det kristne budskab helt bogstaveligt, og hvis liv og aftryk voksede sig til en større og meget vigtig historie. Det er faktisk vildt, hvor meget han har gjort. Og vi ville gerne prøve at forstå, hvorfor han gjorde, som han gjorde," siger Ulrik Gutkin.

Biskop Fuglsang-Damgaard.

En kop te og en god idé

Næste skridt var en kop te hos Bent Lexner, hvor også journalist og historiker Bent Blüdnikow og kirkehistoriker Martin Schwarz Lausten mødte op. Sidstnævnte var på det tidspunkt i gang med en bog om biskoppen, og de tre mente, det ville være oplagt, at der kom en film samtidig med udgivelsen af bogen - det var i 2020. Det var også ambitionen. Men filmprocesser kan være lidt længere og dyrere.

Med et legat i hånden kunne de gå videre og fandt et gammelt fotoalbum, som biskoppens hustru, Caroline Elisabeth Solveig Wagner, lavede efter hans død i 1979, og overdrog til bispegården.

Der har fotomapperne om biskoppen samlet støv, og kun få har kigget i dem. Casper Høyberg fik - med en coronapandemi som bagtæppe - adgang til de mange hundrede billeder. 780 blev scannet. Desuden er researchen baseret på over 20 æsker fra Fuglsang-Damgaards eget arkiv, der nu ligger på Rigsarkivet.

Desuden medvirker biskoppens datter og yngste søn i filmen, ligesom også både Bent Lexner, Bent Blüdnikow og Schwarz Lausten er med. For at øge dramatikken er flere historiske scener lavet med statister og effekter.

Bent Lexner i Rigsarkivet.

I filmen ser man Bent Lexner i Rigsarkivet læse op fra et brev af Fuglsang-Damgaard til landets biskopper.

Filmen følger den 25-årige sønderjyde Fuglsang-Damgaard som udsendt soldat på tysk side under Første Verdenskrig, hvor han så krigens gru direkte i øjnene i skyttegravene og siden blev taget til fange af franske soldater. Der oplevede han en religiøs vækkelse, og oplevelsen måtte gøre indtryk på hans humanistiske side, mener filmfolkene. De beskriver også Fuglsang-Damgaards modstand mod fascismens fremmarch i Europa i 1930'erne og hans støtte til Bekendelseskirken, en kritisk bevægelse blandt evangeliske præster og menigheder i Tyskland, som han besøgte på et kritisk tidspunkt under Hitlers magtovertagelse.

Rædslerne i skyttegravene

Dokumentarfilmen tilføjer bemærkelsesværdige historier om biskoppen, som ifølge historikerne i filmen ikke har fyldt meget i historiebøger og er overskygget af historien om digterpræsten Kaj Munk.

Der blev også gemt jøder og modstandsfolks papirer og våben i bispeboligen, hvilket hans hustru havde en stor rolle i. I filmen ser man eksempelvis sønnen fortælle om og vise en hemmelig flugtdør i den gamle bispebolig.

Hans Fuglsang-Damgaard var desuden gode venner med daværende rabbiner Max Friediger, som blev fanget og sendt til Theresienstadt i halvandet år. Biskoppen tog initiativ til at sende tøj til de danske jøder i lejren, og sendingerne blev senere udvidet til at omfatte afgørende pakker med mad.

Og så er der historien om de jødiske begravelser, som han foretog, efter jødeaktionen og frem til krigens afslutning.

Den meget aktive og principfaste biskop var ikke populær hos den tyske besættelsesmagt og især ikke hos danske nazister, som planlagde at myrde ham. Som biskoppen - hvilket hans datter i filmen genfortæller - sagde til sit personale i bispekontoret efter at have underskrevet hyrdebrevet, så "kan dette koste mig både min stilling og mit liv".

Aktivist i diplomatiske klæder

Der har altså været nok materiale til en film, og det var også svært at vælge fra.

"Der er mange døre, som vi åbner på klem, som vi kunne gå ind ad og udfolde yderligere. Det vigtige for os er at få forklaret, hvad der drev denne mand, og hvordan hans moralske kompas blev skabt og efterlevet," forklarer Casper Høyberg.

Gutkin supplerer:

"Han var jo en imponerende person. Han blev uddannet meget tidligt. Fik meget høje karakterer. Var enormt dygtig til alt og beherskede mange sprog og havde Freud og Darwin på natbordet. Man kunne lave flere forskellige film om ham. Men det er vigtigt for os at vise, at han ikke pludselig blev den her modige biskop. Det er en udviklingshistorie. Og nu kan vi også se, at det jo ikke var tilfældigt, at han blev, som han blev, og gjorde, som han gjorde."

Og på spørgsmålet om, hvorfor Hans Fuglsang-Damgaards historie er så underbelyst, lyder svaret:

"Han blev jo ikke myrdet som Kaj Munk og stod på mange måder i skyggen af ham. De kendte hinanden og skrev breve til hinanden. Men vi har med vilje ikke fokuseret så meget på det, fordi Munk ville stjæle billedet igen. Han var god til at sætte sig selv i scene. Fuglsang-Damgaard blev ikke en martyr. Han var en anden type. Mere stille, pragmatisk og taktisk. Han valgte sine kampe med omhu, som sønnen siger, og han kunne jo ikke gøre andet som biskop i København," fortæller Casper Høyberg og fortsætter:

"Det er måske i kraft af sin personlighed, at han formår at udrette så meget. Det var jo ham, der havde kontakt til hele apparatet, og med sin fantastiske autoritet gik fra den ene instans til den anden. Han var aktivist i diplomatiske klæder. Men han risikerede fuldstændig det samme. Man kunne sagtens lave fiktion om hans indsats under Besættelsen. Der var faktisk manuskriptforfattere, som sagde, at det her materiale ville være fantastisk til en spillefilm."

Biskop Fuglsang-Damgaard.

Men dokumentargenren kan også noget. I en scene i filmen ser man Bent Lexner i Rigsarkivet læse op af en skrivelse til alle biskopper fra den 29. september, hvor Fuglsang-Damgaard i al hast informerede om hyrdebrevet og den udsatte situation, han befandt sig i.

"Man fornemmer, at Lexner er personligt berørt, mens han læser dette. Redningen er måske længe siden efterhånden, men det har betydning for ham, det er tydeligt," påpeger Casper Høyberg.

Dokumentarfilmen "Hyrdebrevet" anmeldes senere denne uge i Kristeligt Dagblad.

HANS FUGLSANG-DAMGAARD

Født i 1890 og opvokset i Ørsted i det daværende tyske Nordslesvig. Død i 1979.

Blev indkaldt til at kæmpe på tysk side under Første Verdenskrig. Færdiggjorde sine studier i teologi ved Københavns Universitet i 1923 og forfulgte derefter en akademisk karriere.

Blev i 1933 stiftsprovst i København og i 1934 biskop over Københavns Stift, hvilket han var frem til 1960.

Bogen "Biskoppen og jødeforfølgelserne" af Martin Schwarz Lausten udkom i 2020 på Kristeligt Dagblads Forlag.

Den 4. oktober vises filmen "Hyrdebrevet" på DR. Den genudsendes den 8. oktober. Filmen er instrueret af Casper Høyberg og Ulrik Gutkin.

Venligst "sakset" fra Kristeligt Dagblad 2. oktober 2023.